

Karolina Smętek*

OCENA ZMIAN WARTOŚCI SKŁADKI PRZYPISANEJ BRUTTO ZE SPRZEDAŻY UBEZPIECZEŃ GOSPODARCZYCH DZIAŁU II W SEKTORZE PRZEDSIĘBIORSTW NIEFINANSOWYCH W POLSCE

1. Wprowadzenie

Funkcjonowanie działalności gospodarczej obarczone jest ryzykiem wystąpienia zdarzeń losowych niosących za sobą straty finansowe. Jednym ze skutecznych narzędzi ograniczania skutków zaistniałych zdarzeń w procesie zarządzania ryzykiem są ubezpieczenia gospodarcze. W Polsce można wskazać szeroki zakres ochrony ubezpieczeniowej dedykowanej przedsiębiorstwom niefinansowym.

Sprzedaż poszczególnych ubezpieczeń uwarunkowana jest różnymi czynnikami, jak np. obligatoryjność ochrony, sytuacja finansowa i gospodarcza, możliwości finansowe ubezpieczającego czy też odczuwanie potrzeby ochrony ubezpieczeniowej¹. Mają one bezpośredni wpływ na osiągnięty poziom składki przypisanej brutto rynku ubezpieczeniowego, która stanowi najważniejsze źródło przychodów poszczególnych ubezpieczycieli, jak i całego sektora ubezpieczeń.

Celem badań jest dokonanie analizy zmian w wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży pozostałych ubezpieczeń osobowych i majątkowych dedykowanych sektorowi przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 oraz ocena zaistniałych zmian w kształtowaniu jej wartości dla poszczególnych grup produktów ubezpieczeniowych.

* Mgr Karolina Smętek, Wydział Nauk Ekonomicznych, Politechnika Koszalińska, ORCID: 0000-0001-8574-0769.

¹ B. Nowatorska-Romaniak, *Czynniki wpływające na zachowania klientów indywidualnych na rynku ubezpieczeń majątkowych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu 32, 2013, s. 245.

2. Przedsiębiorstwa niefinansowe w Polsce i ochrona ubezpieczeniowa im dedykowana

Praca stanowi nieodłączny element życia człowieka, która umożliwia rozwój ekonomiczny poszczególnych osób pracujących, ale również ma bezpośredni wpływ na funkcjonowanie gospodarki. Istotnym elementem rozwoju gospodarczego jest tworzenie działalności gospodarczej. Jak wskazują dane statystyczne dla Polski, w 2020 roku przedsiębiorstwa w Polsce miały 71,6% udziału w tworzeniu PKB Polski, z czego 43,6% przedsiębiorstw zalicza się do sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP)².

Jednym z istotniejszych segmentów prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce jest sektor przedsiębiorstw niefinansowych. Rozumiany jest on jako sektor przedsiębiorstw, które prowadzą działalność gospodarczą zgodnie z sekcjami klasyfikacji PKD 2007 poza tymi dedykowanymi działalności finansowej i ubezpieczeniowej (sekcja K)³. Wśród przedsiębiorstw niefinansowych można wskazać szeroki zakres możliwości prowadzenia działalności gospodarczej, jak np. przetwórstwo przemysłowe, budownictwo, handel hurtowy, edukacja⁴. Oznacza to, że przedsiębiorstwem niefinansowym można nazwać taki podmiot, który swojej działalności nie realizuje w zakresie ściśle związanym ze sprzedażą produktów i świadczeniem usług o charakterze finansowym (doradztwo finansowe, działalność maklerska, bankowa, ubezpieczeniowa i reasekuracyjna)⁵. Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego liczba przedsiębiorstw niefinansowych z roku na rok ulega zmianie, co zauważalne jest dla danych ogólnych i szczegółowych uwzględniających podział pod kątem rozmiaru przedsiębiorstwa różnicowanego liczbą zatrudnianych pracowników. Liczbę przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Liczba przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce według rozmiaru w latach 2019-2022

Rozmiar przedsiębiorstwa	2019	2020	2021	2022
Mikro	2 144 162	2 194 244	2 288 844	2 283 379
Małe	48 911	49 514	48 731	48 217

² Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2023*, Warszawa 2023, s. 6.

³ Główny Urząd Statystyczny, *Wyniki finansowej przedsiębiorstw niefinansowych I-VI 2020 r.*, Warszawa 2020, s. 10.

⁴ Tamże, s. 10.

⁵ Tamże, s. 10.

Średnie	14 780	14 433	14 618	14 341
Duże	3 751	3 665	3 787	3 818
Ogółem	2 211 604	2 261 856	2 355 980	2 349 755

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów Głównego Urzędu Statystycznego *Przedsiębiorstwa niefinansowe według rodzajów i miejsc prowadzenia działalności* za lata 2019-2022.

Opracowane przez Główny Urząd Statystyczny dane wskazują, że w latach 2019-2021 odnotowywano regularny wzrost liczby przedsiębiorstw niefinansowych. W 2022 roku odnotowano spadek do poziomu ponad 2,3 miliona przedsiębiorstw. Największy udział w strukturze mają mikroprzedsiębiorstwa stanowiąc w każdym roku 97% przedsiębiorstw niefinansowych. Najmniej jest przedsiębiorstw dużych (powyżej 250 pracowników), mimo że od 2020 roku ich liczba regularnie wzrasta – w 2022 roku ich udział nie przekroczył 0,2%. Uzyskane dane wskazują na przeważający udział przedsiębiorstw MŚP w ogólnej strukturze sektora niefinansowego.

Dynamiczne zmiany w sferze gospodarczej, klimatycznej oraz politycznej mają znaczny wpływ na liczne aspekty funkcjonowania działalności gospodarczej, w tym niefinansowej. Jej nieodłącznym elementem jest obecność ryzyka, które skutecznie ograniczane jest m.in. za pomocą ubezpieczeń. Poprzez ubezpieczenia należy rozumieć „urządzenie gospodarcze, które pozwala zakładowi ubezpieczeń, dzięki opłacie składki, przejąć od ubezpieczającego ryzyko negatywnych, ekonomicznych skutków określonego zdarzenia losowego”⁶. Oznacza to, że ubezpieczyciel przejmuje za stosowną odpłatą odpowiedzialność finansową od ubezpieczającego za skutki zaistniałych zdarzeń losowych. Zgodnie z treścią załącznika do ustawy z dnia 11 września 2015 roku o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, ogólny podział ubezpieczeń dzieli je na dwa działy:

- dział I – ubezpieczenia na życie;
- dział II – pozostałe ubezpieczenia osobowe i majątkowe⁷.

Pierwszy dział ubezpieczeń skonstruowany jest łącznie z pięciu grup ubezpieczeń obejmujących ubezpieczenia na życie (grupa 1), ubezpieczenia posagowe mające na celu zaopatrzenie dzieci (grupa 2), ubezpieczenia na życie powiązane z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi (tzw. ubezpieczenia inwestycyjne –

⁶ B. Hadyniak, *Ubezpieczenie jako urządzenie gospodarcze* [w:] J. Monkiewicz (red.), *Podstawy ubezpieczeń, t. 1. Mechanizmy i funkcje*, Poltext Warszawa 2000, s. 56-57 [za:] W. Ronka-Chmielowiec (red.), *Ubezpieczenia*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 15.

⁷ Załącznik do ustawy z dnia 11 września 2015 roku o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 838).

grupa 3), ubezpieczenia rentowe (grupa 4), a także uzupełniające ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe (grupa 5)⁸. Dział II jest znacznie bardziej rozbudowany i obejmuje 18 grup ubezpieczeń. Wykazany szeroki zakres możliwości ochrony ubezpieczeniowej pozwala na dokonanie odrębnego pogrupowania poszczególnych ubezpieczeń, co przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Klasyfikacja ubezpieczeń gospodarczych działu II w Polsce

Lp.	Zakres ochrony ubezpieczeniowej	Grupy ubezpieczeń działu II
1.	Ubezpieczenia wypadku i choroby w pracy	– Grupa 1, – Grupa 2.
2.	Ubezpieczenia casco pojazdów lądowych, szynowych, powietrznych i żeglugi morskiej i śródlądowej	– Grupa 3, – Grupa 4, – Grupa 5, – Grupa 6.
3.	Ubezpieczenia przedmiotów w transporcie	– Grupa 7.
4.	Ubezpieczenia szkód rzeczowych powodowanych siłami natury i kradzieżami	– Grupa 8, – Grupa 9.
5.	Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (posiadaczy pojazdów lądowych, statków powietrznych, żeglugi morskiej i śródlądowej, odpowiedzialności ogólnej)	– Grupa 10, – Grupa 11, – Grupa 12, – Grupa 13.
6.	Ubezpieczenia finansowej i gwarancja ubezpieczeniowa	– Grupa 14, – Grupa 15, – Grupa 16.
7.	Ubezpieczenie ochrony prawnej	– Grupa 17.
8.	Ubezpieczenie na czas podróży i pobytu poza miejscem zamieszkania	– Grupa 18.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Załącznik do ustawy z dnia 11 września 2015 roku o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 838).

Ustawowa klasyfikacja ubezpieczeń wskazuje na znacznie większe możliwości ochrony działalności gospodarczej przy wykorzystaniu ubezpieczeń działu II. Wynika to z tego, że przedsiębiorstwa przede wszystkim zabezpieczają swój majątek umożliwiający prowadzenie działalności oraz życie swoich pracowników⁹.

⁸ Załącznik do ustawy z dnia 11 września 2015 roku o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 838).

⁹ M. Wieczorek-Kosmala, *Ochrona ubezpieczeniowa przedsiębiorstwa*, [w:] *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem przedsiębiorstwa*, pr. zb. pod red. B. Hadyniaka i J. Monkiewicza, t. 1, Poltext, Warszawa 2010, s. 54. [za:] E. Wierzbicka, *Znaczenie*

Ubezpieczenia majątkowe dominują w strukturze działu II, co daje szeroki zakres możliwości zabezpieczenia przedsiębiorstwa niefinansowego w zależności od specyfiki prowadzonej działalności. Przykładowo, w grupie kapitałowej PZU S.A. będącej aktualnym liderem rynkowym pod kątem sprzedaży ubezpieczeń, oferowane są produkty ubezpieczeniowe z obu działów ubezpieczeń, przy czym zakład ubezpieczeń PZU Życie S.A. oferuje aktualnie łącznie 30 produktów ubezpieczeniowych dla przedsiębiorców sektora niefinansowego:

- 6 produktów dla własnej działalności gospodarczej¹⁰;
- 12 produktów dla przedsiębiorstw zatrudniających do 30 pracowników¹¹;
- 12 produktów dla przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 30 pracowników¹².

W przypadku oferty ubezpieczeń działu II oferta jest znacznie szersza i obejmuje łącznie 76 produktów ubezpieczeniowych, z czego:

- 17 produktów dedykowanych ubezpieczeniom pojazdów i odpowiedzialności cywilnej z nimi związanej¹³;
- 16 produktów ubezpieczenia majątku przedsiębiorstwa¹⁴;
- 40 produktów ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej zawodowej i ogólnej¹⁵;
- 3 produkty ubezpieczeniowe dedykowane działalności rolniczej¹⁶.

ubezpieczeń dla przedsiębiorstw sektora MŚP, Zeszyty Naukowe WSH Zarządzanie (1), 2014, s. 146.

¹⁰ *Oferta ubezpieczeniowa dla własnej działalności gospodarczej ubezpieczyciela PZU Życie S.A.* <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/zycie-i-zdrowie-pracownikow/wlasna-dzialalnosc-gospodarcza> (dostęp: 17.03.2024).

¹¹ *Oferta ubezpieczeniowa dla firmy od 3 do 30 pracowników ubezpieczyciela PZU Życie S.A.* <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/zycie-i-zdrowie-pracownikow/firmy-od-3-do-30-pracownikow> (dostęp: 17.03.2024).

¹² *Oferta ubezpieczeniowa dla firmy powyżej 30 pracowników ubezpieczyciela PZU Życie S.A.* <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/zycie-i-zdrowie-pracownikow/firmy-powyzej-30-pracownikow> (dostęp: 17.03.2024).

¹³ *Oferta ubezpieczeniowa dla firm w kategorii Pojazdy i transport ubezpieczyciela PZU S.A.* <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/majatek-firmy-i-oc/pojazdy-i-transport> (dostęp: 18.03.2024).

¹⁴ *Oferta ubezpieczeniowa dla firm w kategorii Majątek ubezpieczyciela PZU S.A.* <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/majatek-firmy-i-oc/majatek> (dostęp: 18.03.2024).

¹⁵ *Oferta ubezpieczeniowa dla firm w kategorii Odpowiedzialność Cywilna ubezpieczyciela PZU S.A.* <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/majatek-firmy-i-oc/odpowiedzialnosc-cywilna> (dostęp: 18.03.2024).

¹⁶ *Oferta ubezpieczeniowa dla firm w kategorii Agrobiznes ubezpieczyciela PZU S.A.* <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/majatek-firmy-i-oc/agrobiznes> (dostęp: 18.03.2024).

Jednostkowy przykład ubezpieczyciela w Polsce pokazuje, że oferta z zakresu ubezpieczeń majątkowych dla przedsiębiorstw jest znacznie szersza niż w przypadku ubezpieczeń na życie. Szeroka oferta ubezpieczeń majątkowych dodatkowo umożliwia działalnościom gospodarczym dokonanie zakupu kompleksowej ochrony, a tym samym zabezpieczenie nie tylko ogółu przedsiębiorstwa, ale także osiąganych wyników finansowych.

3. Znaczenie składki przypisanej brutto w wynikach finansowych sektora ubezpieczeń w Polsce

Zakłady ubezpieczeń, podobnie jak inne przedsiębiorstwa w Polsce, aby móc przedstawić swoją sytuację finansową potencjalnym inwestorom sporządzają sprawozdania finansowe, zawierające informację na temat różnych przychodów i kosztów, czy też posiadanego majątku i źródeł finansowania. Zgodnie z treścią ustawy o rachunkowości zakłady ubezpieczeń zobowiązane są do sporządzania odmiennych sprawozdań finansowych nie tylko pod kątem zawartości, jak i również muszą sporządzać dokumentację ustawowo wskazaną dla ich działalności. Oprócz bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych ubezpieczyciele zobowiązani są do sporządzania technicznego rachunku ubezpieczeń¹⁷. Jest to sprawozdanie uwzględniające przychody osiągnięte ze składek ubezpieczeniowych i pozostałych przychodów technicznych wynikających ze sprzedaży ubezpieczeń oraz koszty poniesione z wypłatą odszkodowań i zmianami rezerw techniczno-ubezpieczeniowymi¹⁸. Na podstawie uzyskanego wyniku technicznego z technicznego rachunku ubezpieczeń uzupełnia się rachunek zysków i strat, z którego uzyskuje się informację o ogólnym wyniku finansowym ubezpieczyciela¹⁹.

Jedną z najważniejszych kategorii finansowych w technicznym rachunku ubezpieczeń są składki, które stanowią główną kategorię przychodów zakładów ubezpieczeń. Poprzez składki należy rozumieć „cenę za ochronę przed ryzykiem, która stanowi udział ubezpieczającego w tworzeniu funduszu, który służy zakładowi ubezpieczeń do pokrycia należnych odszkodowań i świadczeń oraz innych kosztów związanych z prowadzeniem działalności ubezpieczeniowej”²⁰. Oznacza

¹⁷ Załącznik nr 3 do ustawy z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości (Dz. U. z 2024 r. poz. 619).

¹⁸ M. Strojek, *Wynik finansowy zakładu ubezpieczeń w sprawozdaniu finansowym*, Studia Ekonomiczne / Akademia Ekonomiczna w Katowicach, 2005, nr 33, s. 347.

¹⁹ Tamże, s. 346.

²⁰ M. Janowicz-Lomott, E. Spigarska, I. Dąbrowski, K. Łyskawa, *Finanse ubezpieczeń*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2020, s. 56.

to, że aby móc wypłacić odszkodowania, zakład ubezpieczeń najpierw musi osiągnąć przychody ze ściąganych z tytułu sprzedanych ubezpieczeń składek. Na wartość składek przekładają się inne poszczególne kategorie, z czego najważniejszy parametr stanowią składki przypisane brutto.

Składka przypisana brutto to łączna wartość składek danego zakładu ubezpieczeniowego za cały rok niezależnie od tego, czy składki te zostały już opłacone²¹. W wartości składek brutto ujmowane są m.in. udziały pośredników (akwizytorów)²², ale także składki jednorazowe, składki płacone w określonym czasie (składki półroczne, kwartalne) wynikające z obsługi tego typu płatności²³. Wartość składki przypisanej brutto podlega zmniejszeniu o wartość udziału reasekuratorów w składce przypisanej oraz zmianę stanu rezerw składek i rezerwy na ryzyko niewygasłe brutto²⁴. Oznacza to, że aby uzyskać jak najwyższy poziom składki łącznej, zakłady ubezpieczeń powinny dążyć do ciągłego zwiększania przychodów z tytułu uzyskanej składki przypisanej brutto.

Ze względu na fakt, że wartość składek łączna wraz z pozostałymi przychodami technicznymi tworzy główną informację o przychodach ze sprzedaży ubezpieczeń, zakłady ubezpieczeń powinny dążyć do zwiększania wartości składki przypisanej brutto. Po pierwsze, jej wzrost odnotowywany z roku na rok powoduje wzrost funduszu odszkodowawczego, dzięki czemu ubezpieczyciele mogą wypłacić wyższe odszkodowania (które stanowią koszt dla działalności ubezpieczeniowej)²⁵. Po drugie, wzrost jej wartości może informować o wzroście sprzedaży danego produktu ubezpieczeniowego. Jako ostatni ważny element działania składki przypisanej brutto jest fakt, że ich nadwyżka nad osiąganymi kosztami generuje zysk z działalności technicznej, który bezpośrednio wpływa na wynik finansowy zakładu ubezpieczeń, co ma swoje odzwierciedlenie w rachunku zysków i strat. Świadczy to o tym, że składka przypisana brutto stanowi istotne źródło informacji finansowej o działalności ubezpieczycieli bezpośrednio związanej z świadczonymi usługami ubezpieczeniowymi, co pozwala wstępnie ocenić prawidłowość sposobu ich realizacji.

²¹ *Słownik terminów ubezpieczeniowych* <https://www.ergohestia.pl/centrum-wiedzy/slownik-terminow-ubezpieczeniowych/> (dostęp: 18.03.2024).

²² M. Lament, J. Piątek, *Rachunkowość zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji*, PWN, Warszawa 2023, s. 59-60.

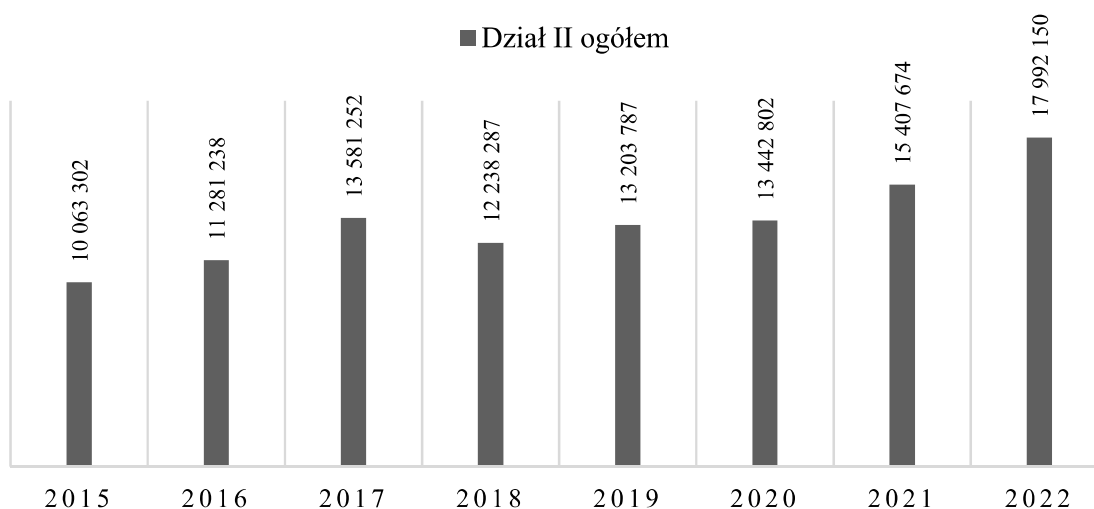
²³ L. Gąsioriewicz, *Finanse zakładów ubezpieczeń majątkowych*, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 55.

²⁴ Załącznik nr 3 do ustawy z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości (Dz. U. z 2024 r. poz. 619).

²⁵ L. Gąsioriewicz, *Finanse zakładów ubezpieczeń majątkowych...*, op. cit., s. 55.

4. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń działu II dedykowanych przedsiębiorstw niefinansowym – wyniki badań

Analiza zmiany wartości składki przypisanej brutto ma na celu wykazanie zmian w osiąganiu przychodów ze sprzedaży poszczególnych ubezpieczeń. Do przeprowadzenia badania wybrano ubezpieczenia działu II – pozostałe ubezpieczenia osobowe i majątkowe. Ubezpieczenia te wybrano ze względu na znacznie szerszy zakres oferty produktowej dla przedsiębiorstw w porównaniu z ubezpieczeniami na życie. Analiza zmian wartości została przeprowadzona na podstawie sprawozdań statystycznych Komisji Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022 w wymiarze danych rocznych. Do badania przyjęto wyznaczony ośmioletni okres ze względu na to, że od 2015 roku KNF udostępnia informacje na temat uzyskanej przez rynek wartości przypisanej brutto dla sektora przedsiębiorstw niefinansowych. Badanie zamyka się na danych z 2022 roku ze względu na brak danych rocznych dla 2023 roku. Wyniki analizy zmian wartości składki przypisanej brutto dla ogółu ubezpieczeń działu II przedstawiono na wykresie 1.

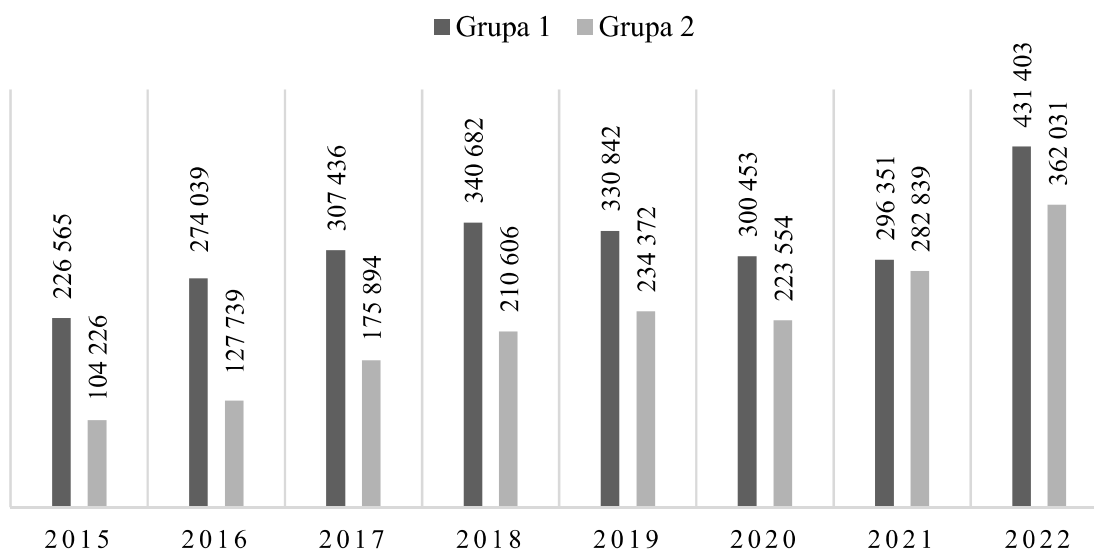
Wykres 1. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń działu II ogółem w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań statystycznych rynku ubezpieczeń publikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022.

Zauważono, że rynek ubezpieczeń odnotował jeden spadek łącznej wartości przychodów ze sprzedaży ubezpieczeń działu II w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych i miało to miejsce w 2018 roku, gdzie łączna składka przypisana brutto

rynku ubezpieczeń w Polsce dla sektora przedsiębiorstw niefinansowych wyniosła ponad 12,2 miliarda złotych. Uzyskana wartość jest niższa o ponad 1,3 miliarda złotych i sygnalizuje zmniejszenie przychodów ogółem o 9,89% wartości z 2017 roku. Najwyższą łączną sumę składki przypisanej brutto odnotowano w 2022 roku i wyniosła prawie 18 miliardów złotych. Największy wzrost wartości odnotowano w 2017 roku, gdzie uzyskana wartość była o 20,39% wyższa w stosunku do wartości z roku poprzedzającego – składka przypisana brutto całego działu wzrosła wtedy o ponad 2 miliardy złotych. Uzyskane wyniki stanowią pozytywny sygnał dla całego rynku ubezpieczeń działającego w zakresie sprzedaży ubezpieczeń działu II dla sektora przedsiębiorstw niefinansowych.

Ze względu na szeroki zakres grup ubezpieczeń gospodarczych działu II, przyjęto podział grup przedstawiony w tabeli nr 2. Na wykresie 2 zaprezentowano zmiany wartości składki przypisanej brutto dla sprzedaży ubezpieczeń osobowych.

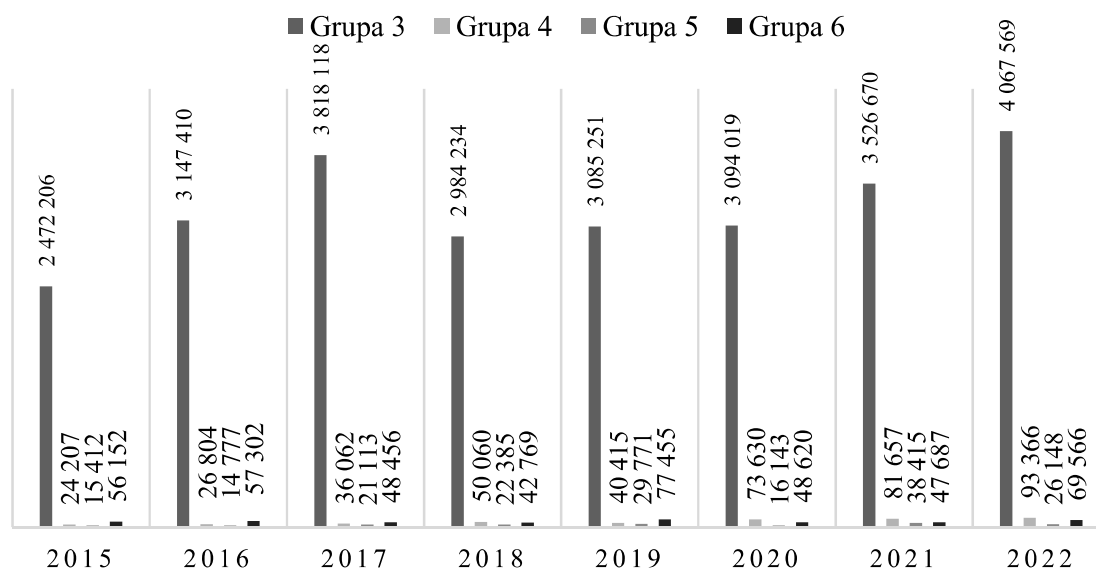
Wykres 2. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń osobowych działu II w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań statystycznych rynku ubezpieczeń publikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022.

Na podstawie uzyskanych wyników dla sprzedaży ubezpieczeń w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych można zauważyć, że w każdym badanym roku sprzedaż ubezpieczeń wypadkowych i choroby zawodowej (grupa 1) kształtuje się na

wyższym poziomie niż ubezpieczenia choroby (grupa 2). W przypadku ubezpieczeń grupy 1 najwyższy poziom składki został odnotowany w 2022 roku osiągając wartość ponad 431 milionów złotych. Warto zwrócić uwagę, że w tym samym roku odnotowano największy wzrost sprzedaży – wartość składki przypisanej brutto wzrosła o 45,57% w stosunku do roku poprzedniego. W latach od 2018 do 2021 roku sprzedaż ubezpieczeń od wypadku i choroby zawodowej regularnie spadała osiągając w 2021 roku wartość ponad 296 milionów złotych. W przypadku ubezpieczeń chorobowych dominuje tendencja wzrostowa wartości składki, gdzie najwyższą wartość odnotowano w ostatnim badanym roku osiągając ponad 362 miliony złotych składki przypisanej brutto – wartość ta jest wyższa o ponad 79 milionów złotych w stosunku do 2021 roku co odpowiada wzrostowi o 28% wartości roku poprzedzającego. Jedyny spadek wartości odnotowano w 2020 roku, gdzie uzyskana łączna wartość przychodów jest o blisko 11 milionów złotych niższa w porównaniu do roku poprzedniego.

Na wykresie 3 przedstawiono zmiany w wartości składki przypisanej brutto dla grup ubezpieczeń typu casco.

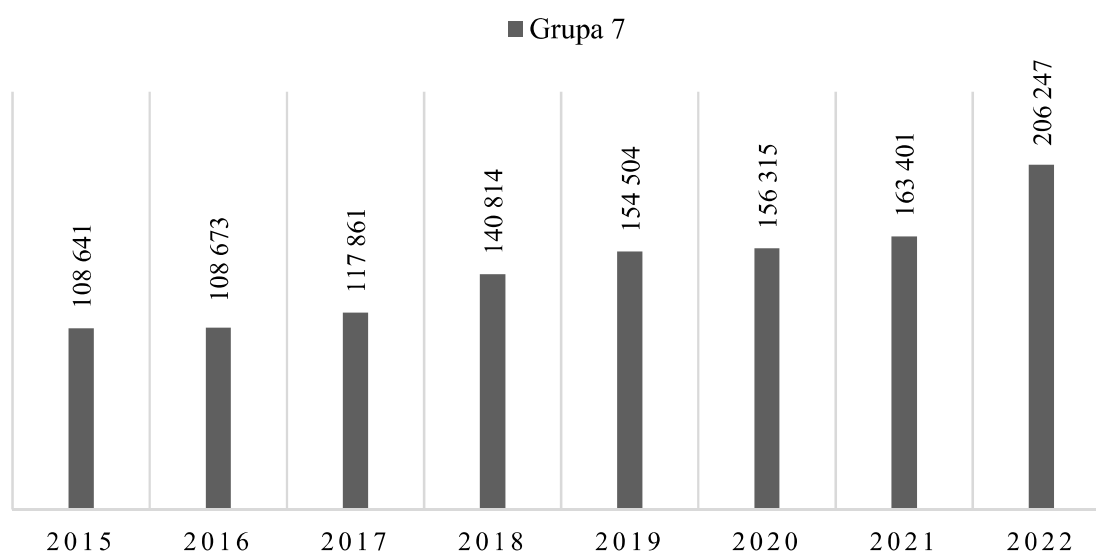

Wykres 3. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń typu casco w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań statystycznych rynku ubezpieczeń publikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022.

Na podstawie uzyskanych danych zauważono dominację wartości sprzedaży ubezpieczeń z grupy 3 działu II. Wynika to z faktu, że w tej grupie sprzedane są ubezpieczenia samochodów i innych pojazdów lądowych bez własnego napędu.

W całym analizowanym okresie sprzedaż tych ubezpieczeń można podzielić na dwa okresy wzrostowe: 2015-2017 oraz 2018-2022. Jedyny spadek wartości odnotowano w 2018 roku do poziomu blisko 3 miliardów złotych – łączna kwota składek przypisanych brutto w tym roku zmniejszyła się o blisko 22% wartości roku poprzedzającego. Najwyższe wartości sprzedaży uzyskano w 2017 i 2022 roku, przy czym wartość z roku ostatniego jest najwyższa i osiągnęła ponad 4 miliardy złotych. W przypadku pozostałych grup ubezpieczeń wartość sprzedaży nie przekroczyła 100 milionów złotych w żadnym badanym roku. Największą zmianę wartości odnotowano dla sprzedaży ubezpieczeń żeglugi morskiej i śródlądowej w 2020 roku, kiedy to wartość sprzedaży spadła o blisko 29 milionów złotych. Na wykresie 4 przedstawiono zmiany wartości składki dla ubezpieczeń przedmiotów w transporcie.

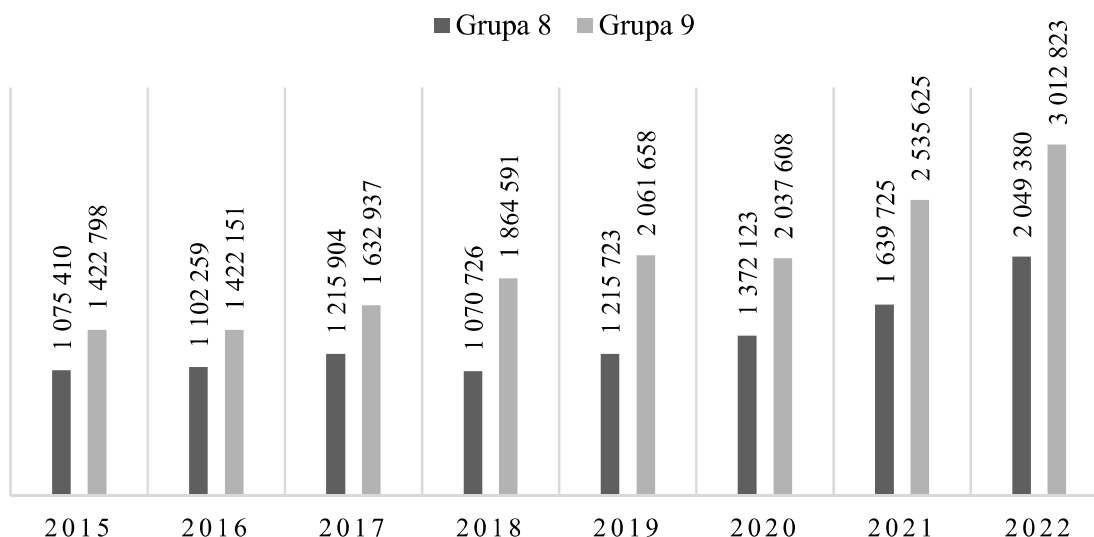
Wykres 4. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń przedmiotów w transporcie w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań statystycznych rynku ubezpieczeń publikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022.

Zauważalna jest tendencja wzrostowa wartości składki przypisanej brutto dla ubezpieczeń przedmiotów w transporcie sprzedawanych przedsiębiorstwom sektora niefinansowego. Największy wzrost odnotowano w 2022 roku do poziomu ponad 206 milionów złotych osiągając kwotę łączną wyższą o 26,22% wartości

roku poprzedzającego – przychody wzrosły o blisko 43 miliony złotych. Najmniejszy wzrost odnotowano w 2016 roku o jedyne 32 tysiące złotych (wzrost o 0,03% wartości roku poprzedzającego).

Na wykresie 5 przedstawiono zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń szkód rzeczowych wywołanych siłami natury i kradzieżami.

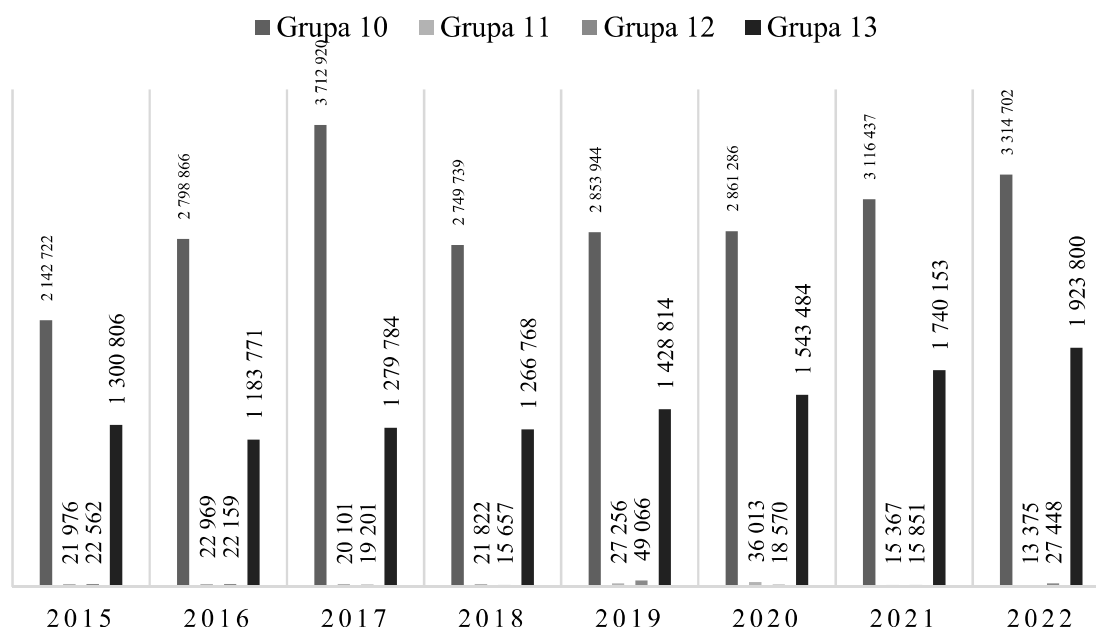
Wykres 5. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń szkód rzeczowych wywołanych siłami natury i kradzieżami w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań statystycznych rynku ubezpieczeń publikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022.

Przedsiębiorstwa niefinansowe chętnie nabywają ubezpieczenia szkód rzeczowych – dla obu grup w każdym roku przychody z ich sprzedaży przekraczają 1 miliard złotych. Wyższy udział sprzedaży widoczny jest dla ubezpieczeń w grupie 9 uwzględniającej pozostałe żywioły (grad, mróz) i kradzieże. Najwyższy poziom sprzedaży odnotowano w obu grupach w 2022 roku – ponad 2 miliardy złotych składki przypisanej brutto w grupie 8 ubezpieczeń i ponad 3 miliardy złotych w grupie 9. W sprzedaży ubezpieczeń szkód rzeczowych wywołanych żywiołami (grupa 8) odnotowano spadek sprzedaży w 2018 roku – przychody ze sprzedaży spadły o blisko 12% wartości z roku poprzedzającego. W przypadku ubezpieczeń uwzględniających skutki kradzieży spadki odnotowano dwa razy – pierwszy w 2016 roku o 0,05% wartości roku poprzedzającego

i w 2020 roku, kiedy sprzedaż spadła o ponad 24 miliony złotych, co odpowiada 1,17% wartości z 2019 roku.

Na wykresie 6 przedstawiono zmiany w osiągnięciu przychodów ze sprzedaży ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej.

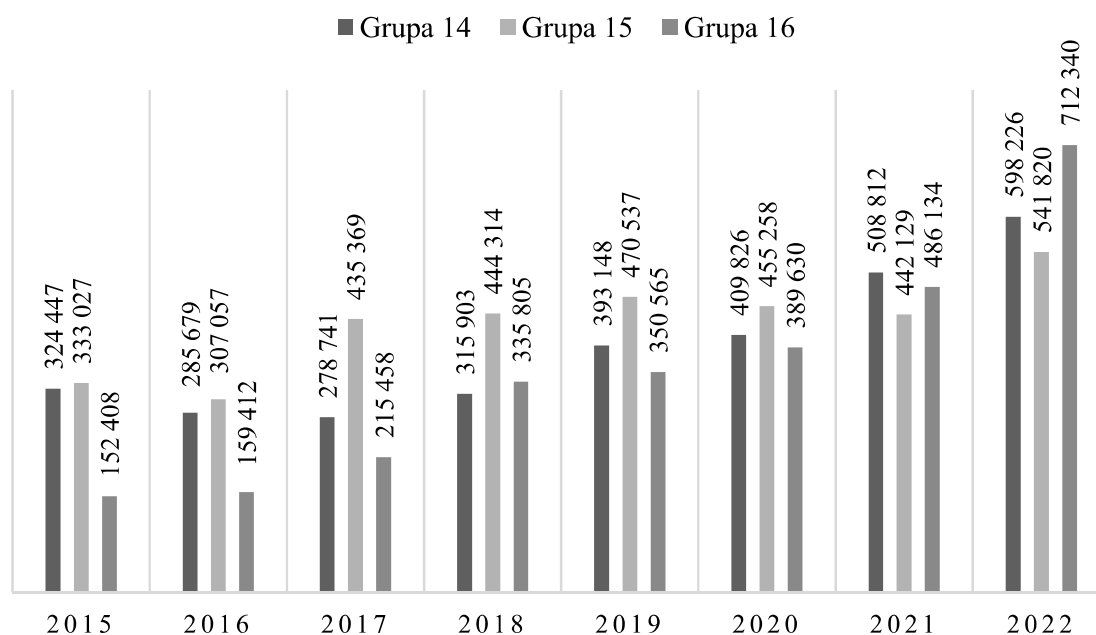
Wykres 6. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań statystycznych rynku ubezpieczeń publikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022.

Zauważono dominację dwóch grup ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej wśród przedsiębiorstw niefinansowych – ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych (grupa 10) oraz odpowiedzialności cywilnej ogólnej (grupa 13). Zróżnicowanie sprzedaży ubezpieczeń w tej kategorii wynika z faktu, że grupa 10 to ustawowo obowiązkowe produkty ubezpieczeniowe, zaś w przypadku grupy 13 dla wielu zawodów wykup ubezpieczenia OC również objęty jest obowiązkiem. Najwyższy poziom sprzedaży ubezpieczeń odnotowano w 2017 roku dla ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych – sprzedaż w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych wygenerowała przychody na poziomie ponad 3,7 miliardów złotych co jest wartością wyższą o 32,66% w stosunku do roku poprzedniego. Warto zauważyć, że rok później w tej samej grupie odnotowano największy spadek sprzedaży o prawie 26% war-

tości w stosunku do roku poprzedniego. W przypadku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej ogólnej od 2018 roku wartość regularnie wzrasta. W 2022 roku uzyskano najwyższy poziom sprzedaży osiągając prawie 2 miliardy złotych przychodu (wzrost o 10,55% w stosunku do roku poprzedniego). W pozostałych grupach (OC statków powietrznych i żeglugi morskiej i śródlądowej) sprzedaż kształtuje się na znacznie niższym poziomie – w żadnym roku przychody nie przekroczyły 40 milionów złotych.

Na wykresie 7 przedstawiono zmiany w sprzedaży ubezpieczeń od ryzyka finansowego i gwarancji ubezpieczeniowych.

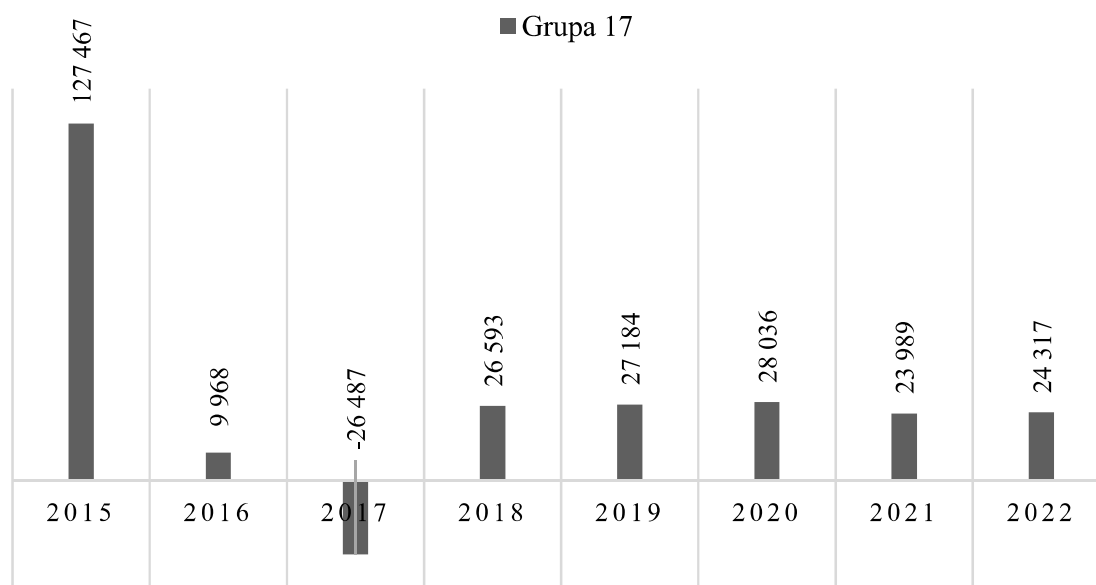
Wykres 7. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń od ryzyka finansowego i gwarancji ubezpieczeniowych w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań statystycznych rynku ubezpieczeń publikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022.

W przypadku ubezpieczeń od ryzyka finansowego zauważalny jest wzrost zainteresowania zakupem tych ubezpieczeń w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych – świadczy o tym widoczny trend wzrostowy oraz nieliczne spadki. Największy spadek odnotowano dla grupy 14 (ubezpieczenia kredytu) w 2016 roku, gdzie przychody ze sprzedaży ubezpieczeń zmalały o prawie 12% wartości z 2015 roku. Warto zauważyć, że najczęściej najniższy poziom sprzedaży odnotowano dla grupy 16 (ubezpieczenia różnych rodzajów ryzyka finansowego,

w tym utraty zysków, wartości rynkowej i innych strat finansowych). W ostatnim badanym roku ubezpieczenia te odnotowały najwyższy poziom przychodu ze sprzedaży uzyskując ponad 712 milionów złotych składki przypisanej brutto. Sytuacja ta ma silny związek z kryzysem gospodarczym i wysoką inflacją, który negatywnie wpływa na funkcjonowanie przedsiębiorstw.

Na wykresie 8 przedstawiono zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń ochrony prawnej.

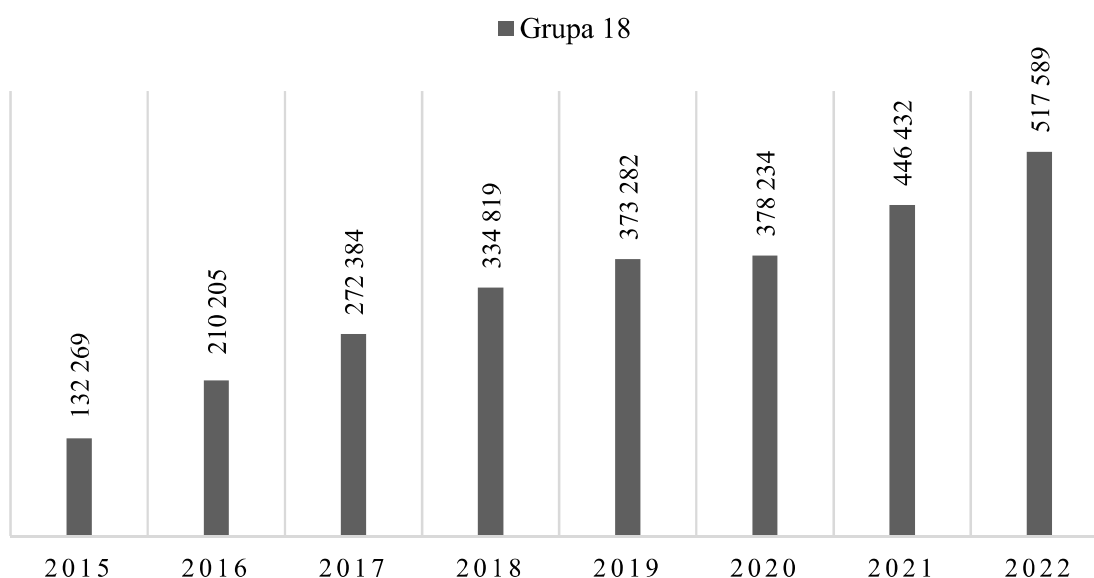
Wykres 8. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń ochrony prawnej w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań statystycznych rynku ubezpieczeń publikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022.

Według danych KNF po 2015 roku gwałtownie spadła sprzedaż ubezpieczeń ochrony prawnej. W 2016 roku uzyskane przychody spadły do poziomu prawie 10 milionów złotych i jest to spadek o ponad 92% wartości w stosunku do roku poprzedniego. W 2022 roku odnotowano sprzedaż na poziomie ponad 24 milionów złotych. W 2017 roku doszło do nietypowej sytuacji, gdzie rynek ubezpieczeń odnotował ujemny przypis na składce przypisanej brutto. Gwałtowny spadek i uzyskanie ujemnej składki przypisanej brutto z tytułu tych ubezpieczeń może mieć silny związek ze zmianami prawnymi – w 2016 roku weszła w życie nowa ustawa o działalności ubezpieczeniowej i redystrybucyjnej, której zapisy

musiały być zgodne z unijną dyrektywą Solvency II²⁶. Wyniki wskazują, że ubezpieczenia ochrony prawnej przestały mieć duże znaczenie dla przedsiębiorstw niefinansowych. Zapisy nowej ustawy wskazały, że sprzedaż ubezpieczeń ochrony prawnej nie powinna być łączona z innymi grupami ubezpieczeń²⁷. Zaistniałe zmiany prawne w znaczny sposób wpłynęły na wyniki ze sprzedaży, jednakże należy zauważyć, że od 2018 roku poziom składki przypisanej brutto uległ stabilizacji i utrzymuje swoją wartość na podobnym poziomie.

Na wykresie 9 przedstawiono ostatnią grupę ubezpieczeń działu II i wartość składki przypisanej brutto dla sprzedaży ubezpieczeń przedsiębiorstwom sektora niefinansowego, które umożliwiają pomoc w podróży i poza miejscem pobytu.

Wykres 9. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń ochrony prawnej w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań statystycznych rynku ubezpieczeń publikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022.

Zauważono postępujący wzrost przychodów z tytułu sprzedaży ubezpieczeń wyjazdowych oferowanych przedsiębiorstwom niefinansowym. Największy wzrost

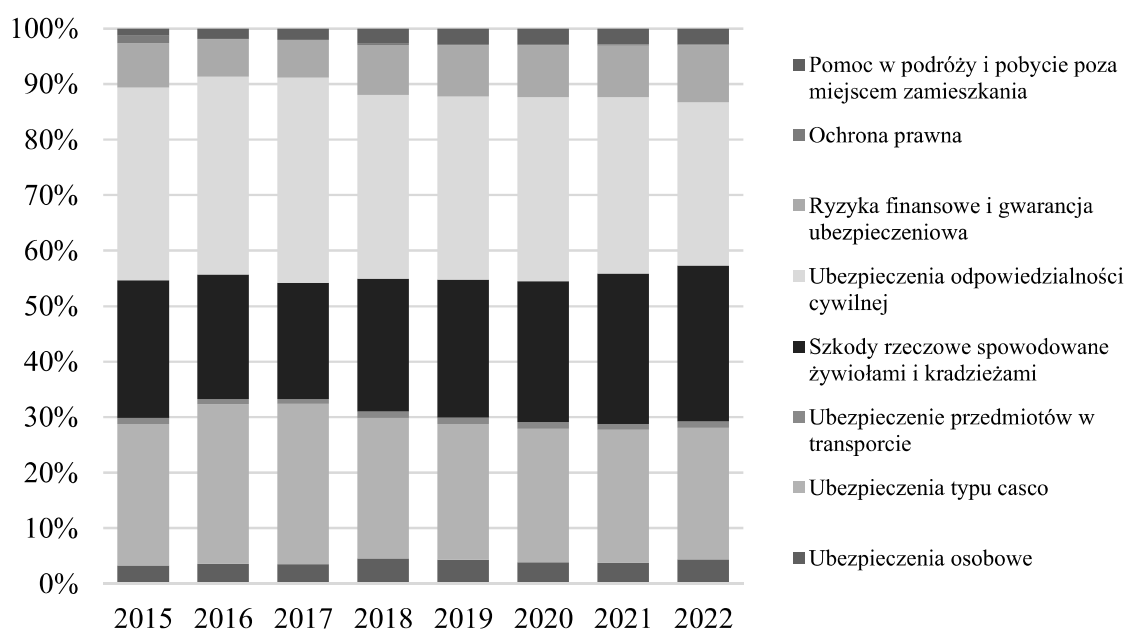
²⁶ S. Szmak, *Regulacje dyrektywy Solvency II odnoszące się do ubezpieczenia ochrony prawnej – implementacja w nowej ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 1, 2016, s. 35-37.

²⁷ Tamże, s. 39.

odnotowano w 2016 roku, kiedy to wartość wzrosła o prawie 78 milionów złotych i była to wartość wyższa o 58,92% składki przypisanej brutto z 2015 roku. Najmniejszy wzrost odnotowano w 2020 roku – jedynie o 1,33% wartości roku poprzedzającego. Zaistniałe wyhamowanie sprzedaży może mieć związek z pandemią COVID-19, w czasie której podróże służbowe były ograniczane do minimum. W 2022 roku odnotowano sprzedaż na poziomie ponad 517,5 milionów złotych i jest to najwyższa wartość w całym analizowanym okresie.

Uzyskane wyniki wskazują na zróżnicowany poziom sprzedaży poszczególnych ubezpieczeń. W wielu przypadkach zauważalny był spadek sprzedaży ubezpieczeń w latach 2017-2018, który może mieć ścisły związek z panującym w tamtym czasie kryzysem giełdowym. W większości przypadków wyniki analizy wskazują, że wzrasta sprzedaż ubezpieczeń w większości grup. Co może stanowić dobry sygnał dla rynku ubezpieczeń.

W celu wykazania, które ubezpieczenia miały największy wpływ na kształtowanie ogólnej składki przypisanej brutto z ubezpieczeń działu II sprzedanych przedsiębiorstwom niefinansowym zestawiono dane dla udziału w składce ogółem za lata 2015-2022. Uzyskane wyniki przedstawiono na wykresie 10.

Wykres 10. Zmiany wartości składki przypisanej brutto ze sprzedaży ubezpieczeń ochrony prawnej w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2015-2022 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań statystycznych rynku ubezpieczeń publikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego za lata 2015-2022.

Na podstawie uzyskanych danych można zauważyć, że największy wpływ na generowanie składki przypisanej ogółem rynku ubezpieczeń działu II ze sprzedaży ubezpieczeń działu II mają ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej osiągając w latach 2015-2021 udział powyżej 30%. Kolejnymi ubezpieczeniami mającymi znaczny wpływ na kształtowanie przychodów ogółem są ubezpieczenia typu casco oraz ubezpieczenia od szkód rzeczowych wywołanych siłami natury i kradzieżami, których udział w każdym roku oscylował na poziomie od 24% do 29% udziału. Najmniejszy odsetek został odnotowany w przypadku ubezpieczenia przedmiotów w transporcie i ochrony prawnej. Warto zauważyć, że wyraźnie wzrasta udział ubezpieczeń od różnych rodzajów ryzyka finansowego co pokazuje wzrost świadomości przedsiębiorstw niefinansowych w aspekcie zabezpieczania prowadzonej działalności i majątku w każdym aspekcie, również z perspektywy osiąganych wyników finansowych.

5. Wnioski

Ubezpieczenia majątkowe stanowią istotne narzędzia zabezpieczania działalności prowadzonej przez różne podmioty, w tym przez przedsiębiorstwa niefinansowe w Polsce. Prezentowane wyniki analiz ukazały tendencję wzrostową znacznej większości grup ubezpieczeń gospodarczych działu II, co może świadczyć o wzroście zainteresowania nabyciem ochrony ubezpieczeniowej ze strony przedsiębiorstw niefinansowych. Badania pozwoliły wyciągnąć następujące wnioski:

- największy udział w przychodach ze sprzedaży ubezpieczeń majątkowych wykazują ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej – zaistniała sytuacja ma ścisły związek z obowiązkiem nabywania tego typu ubezpieczeń przez posiadaczy pojazdów mechanicznych oraz niektórych grup zawodowych;
- w ostatnich latach przychody ze sprzedaży wzrastają – mogą one mieć związek z większym zainteresowaniem nabycia danych produktów przez przedsiębiorców, ale jednocześnie może mieć związek z panującą sytuacją gospodarczą, która doprowadziła m.in. do waloryzacji wartości składek;
- na znaczeniu nabrały ubezpieczenia od różnych rodzajów ryzyka finansowego, co szczególnie zauważalne jest dla ostatnich analizowanych lat;
- najmniejsze przychody ze sprzedaży ubezpieczeń odnotowano w przypadku ubezpieczeń ochrony prawnej oraz przedmiotów w transporcie.

Na podstawie przeprowadzonej analizy sformułowane wnioski wskazują na potrzebę prowadzenia dalszych badań w zakresie wpływu sytuacji gospodarczej na liczbę sprzedanych ubezpieczeń w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych, co w przyszłości zamierza przeprowadzić autorka badań.

BIBLIOGRAFIA

Gąsioriewicz L., *Finanse zakładów ubezpieczeń majątkowych*, C.H. Beck, Warszawa 2009.

Hadyniak B., *Ubezpieczenie jako urządzenie gospodarcze* [w:] J. Monkiewicz (red.), *Podstawy ubezpieczeń, t. 1. Mechanizmy i funkcje*, Poltext, Warszawa 2000.

Janowicz-Lomott M., Spigarska E., Dąbrowski I., Łyskawa K., *Finanse ubezpieczeń*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2020.

Lament M., Piątek J., *Rachunkowość zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji*, PWN, Warszawa 2023.

Nowatorska-Romaniak B., *Czynniki wpływające na zachowania klientów indywidualnych na rynku ubezpieczeń majątkowych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu 32, 2013, s. 237-248.

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2023*, Warszawa 2023.

Ronka-Chmielowiec W. (red.), *Ubezpieczenia*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2016.

Strojek M., *Wynik finansowy zakładu ubezpieczeń w sprawozdaniu finansowym*, Studia Ekonomiczne / Akademia Ekonomiczna w Katowicach, 2005, nr 33, s. 345-355.

Szmak S., *Regulacje dyrektywy Solvency II odnoszące się do ubezpieczenia ochrony prawnej – implementacja w nowej ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 1, 2016, s. 35-41.

Wieczorek-Kosmala M., *Ochrona ubezpieczeniowa przedsiębiorstwa*, [w:] Hadyniak B., Monkiewicz J. (red.), *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem przedsiębiorstwa. Tom 1*, Poltext, Warszawa 2010.

Wierzbicka E., *Znaczenie ubezpieczeń dla przedsiębiorstw sektora MŚP*, Zeszyty Naukowe WSH Zarządzanie (1), 2014, s. 141-151.

Akty prawne

Załącznik nr 3 do ustawy z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości (Dz. U. z 2024 r. poz. 619).

Załącznik do ustawy z dnia 11 września 2015 roku o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 838).

Inne

Główny Urząd Statystyczny, *Przedsiębiorstwa niefinansowe według rodzajów i miejsc prowadzenia działalności w 2019 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe-według-rodzajów-i-miejsc-prowadzenia-działalności-w-2019-roku,32,1.html> (dostęp: 14.03.2024).

Główny Urząd Statystyczny, *Przedsiębiorstwa niefinansowe według rodzajów i miejsc prowadzenia działalności w 2020 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe-według-rodzajów-i-miejsc-prowadzenia-działalności-w-2020-roku,32,2.html> (dostęp: 14.03.2024).

Główny Urząd Statystyczny, *Przedsiębiorstwa niefinansowe według rodzajów i miejsc prowadzenia działalności w 2021 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe-według-rodzajów-i-miejsc-prowadzenia-działalności-w-2021-roku,32,3.html> (dostęp: 14.03.2024).

Główny Urząd Statystyczny, *Przedsiębiorstwa niefinansowe według rodzajów i miejsc prowadzenia działalności w 2022 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe-według-rodzajów-i-miejsc-prowadzenia-działalności-w-2022-roku,32,4.html> (dostęp: 14.03.2024).

Główny Urząd Statystyczny, *Wyniki finansowej przedsiębiorstw niefinansowych I-VI 2020 r.*, Warszawa 2020, s. 10.

Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek Ubezpieczeń 2015, Część D – Sprawozdanie statystyczne*, 2016. https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/dane_statystyczne (dostęp: 14.03.2024).

Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek Ubezpieczeń 2016, Część D – Sprawozdanie statystyczne*, 2017. https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/dane_statystyczne (dostęp: 14.03.2024).

Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek Ubezpieczeń 2017, Część D – Sprawozdanie statystyczne*, 2018. https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/dane_statystyczne (dostęp: 14.03.2024).

Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek Ubezpieczeń 2018, Część D – Sprawozdanie statystyczne*, 2019. https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/dane_statystyczne (dostęp: 14.03.2024).

Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek Ubezpieczeń 2019, Część D – Sprawozdanie statystyczne*, 2020. https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/dane_statystyczne (dostęp: 14.03.2024).

Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek Ubezpieczeń 2020, Część D – Sprawozdanie statystyczne*, 2021. https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/dane_statystyczne (dostęp: 14.03.2024).

Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek Ubezpieczeń 2021, Część D – Sprawozdanie statystyczne*, 2022. https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/dane_statystyczne (dostęp: 14.03.2024).

Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek Ubezpieczeń 2022, Część D – Sprawozdanie statystyczne*, 2023. https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/dane_statystyczne (dostęp: 14.03.2024).

Oferta ubezpieczeniowa dla firm w kategorii Majątek ubezpieczyciela PZU S.A. <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/majatek-firmy-i-oc/majatek> (dostęp: 18.03.2024).

Oferta ubezpieczeniowa dla firm w kategorii Odpowiedzialność Cywilna ubezpieczyciela PZU S.A. <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/majatek-firmy-i-oc/odpowiedzialnosc-cywilna> (dostęp: 18.03.2024).

Oferta ubezpieczeniowa dla firm w kategorii Pojazdy i transport ubezpieczyciela PZU S.A. <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/majatek-firmy-i-oc/pojazdy-i-transport> (dostęp: 18.03.2024).

Oferta ubezpieczeniowa dla firmy od 3 do 30 pracowników ubezpieczyciela PZU Życie S.A. <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/zycie-i-zdrowie-pracownikow/firmy-od-3-do-30-pracownikow> (dostęp: 17.03.2024).

Oferta ubezpieczeniowa dla firmy powyżej 30 pracowników ubezpieczyciela PZU Życie S.A. <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/zycie-i-zdrowie-pracownikow/firmy-powyzej-30-pracownikow> (dostęp: 17.03.2024).

Oferta ubezpieczeniowa dla własnej działalności gospodarczej ubezpieczyciela PZU Życie S.A. <https://www.pzu.pl/dla-firm-i-pracownikow/zycie-i-zdrowie-pracownikow/wlasna-dzialalnosc-gospodarcza> (dostęp: 17.03.2024).

Słownik terminów ubezpieczeniowych <https://www.ergohestia.pl/centrum-wiedzy/slownik-terminow-ubezpieczeniowych/> (dostęp: 18.03.2024).